

SZÖGI LÁSZLÓ

c. egyetemi tanár
Eötvös Loránd Tudományegyetem
dr.szogi.laszlo@gmail.com

EGYETEMI ÉVFORDULÓK ÉS ÜNNEPLÉSÜK A MAGYAR FELSŐOKTATÁSBAN

A 20. és a 21. században a történelmi változások következtében a magyar egyetemek óriási átalakuláson mentek keresztül és ez az átalakulás a mai napig is tart. Nem csupán az egyetemek nevei változtak meg akár háromszor, vagy négyszer, de számtalanszor változott szervezeti felépítésük. Számos intézmény kivált egykori egyeteméből, mások egyesültek más felsőoktatási intézményekkel. 2000-ben több integrált egyetem jött létre, de ezek kari szervezete azóta sokszor változott, ezért nagyon nehéz megállapítani, hogy az egyes egyetemek mikortól és milyen intézménytől számítják alapításukat, mikor ünnepelhetik ezek évfordulóit. A magyar felsőoktatás múltjának megértését az is nehezíti, hogy egyes hazai egyetemek jogelődjeit, az első világháború előtt, a ma már szomszédos országok városaiban alapították. A lenti cikkben az európai példák bemutatása után összefoglaltuk azokat a változásokat, amelyek a legalább százévesztendős múlttal rendelkező magyar egyetemek szervezetében végbementek. Bemutatjuk, hogy mikor, milyen alapításokat ünnepeltek a hazai univerzitások és ezen alkalmakkal milyen történeti, vagy csak egyszerűbb jubileumi kiadványokat jelentettek meg. Utaltunk arra is, hogy mely egyetemek törődtek annyira saját múltjuk forrásaival, hogy azokból egyetemi levéltárakat hoztak létre. Végezetül utalunk a lehetséges közeli fontos egyetemi évfordulókra.

Kulcsszavak: egyetemi jubileumok, felsőoktatás reformja, szervezeti változások, ünnepi kiadványok, egyetemi könyvtárak és levéltárak

UNIVERSITY ANNIVERSARIES AND THEIR CELEBRATION. In the XXth and XXIst centuries, Hungarian universities have experienced a tremendous transformation as a result of historical changes, and this transformation is still happening today. Not only have the names of the universities changed three or four times, but their organisational structure has also changed countless times. Several institutions have separated from their former universities, others have merged with other higher education institutions. In 2000, several integrated universities were established, but their departmental organisation has changed so many times since then, that it is very difficult to know when and from which institution each university counts its founding and when they have their anniversaries. Understanding the past of Hungarian higher education is also complicated by the fact that some of the predecessors of Hungarian universities were founded before the WWI in cities in now neighbouring countries. In the article below, after giving some examples from Europe, we summarise the

Beérkezett 2024. 06. 15.
Közlésre elfogadva 2024. 08. 15.
Copyright GERUNDIUM

changes that have taken place in the organisation of Hungarian universities dating back at least a century. We give a presentation about when and what foundations were celebrated by the Hungarian universities and what historical or more simple jubilee publications were published on these occasions. We also list the universities that have taken such care of their own past resources that have become university archives. Last but not least, we highlight the possible important university anniversaries in the near future.

Keywords: university jubilees, higher education reform, university libraries and archives

A világ nagy múltú és köztük a hazai egyetemek is nagy súlyt fektetnek alapításuk évfordulóinak megismertetésére, megünneplésére. Nem véletlen, hogy az ún. bolognai folyamat kezdete 1988-ra, az első európai egyetem alapításának 900. évfordulójára esett, jóllehet ezt az alapítást nem is ismerjük pontosan, de ekkor kelt az az oklevél, amely először említi a Bolognai Univerzitást. Nyolc olyan egyetem van, amely több mint 800 éve folyamatosan működik Európában,¹ és 53 egyetem vallja magát 600 évesnél idősebbnek, de ezek között több olyan is van, amely nem állt fenn folyamatosan, hanem hosszabb vagy rövidebb ideig megszakította működését. Ilyen például a magyarországi Pécsi Egyetem.

Számos egyetem megszűnt, majd újraalapították, nem kevesen székhelyet változtattak, nem is egy alkalommal, mások beolvadtak egy új intézménybe, éppen ezért nem könnyű megállapítani azt, hogy egy adott egyetem pontosan hány esztendő, mit kell alapítási időpontjának tekinteni. A kérdés eldöntését még az is nehezíti, hogy az alapítás időpontja és a tényleges működés megkezdése nem mindig esik egybe, van olyan eset, hogy az alapítás jóval megelőzi a működés megkezdését, de az is előfordul, hogy egy már régóta működő intézmény később nyeri el az egyetemi rangot. Mindezek a nehézségek a magyar felsőoktatásra is jellemzőek, de esetünkben a 20. századi határváltozások tovább komplikálják a helyzetet, hiszen egy külföldi kutatónak sokszor azt is nehéz megérteni, hogy adott intézmény egyáltalán milyen nemzethez tartozik. Anélkül, hogy e kérdésbe részletesen belemennék, gondoljunk bele, hogy Szlovákiában ünneplik az 1465-ben Pozsonyban alapított *Academia Istropolitana* létrejöttét, vagy az 1635-ben alapított Nagyszombati, és az 1657-ben alapított Kassai Jezsuita Egyetem létesítését. A mai Kolozsvári Egyetem pedig címerében viseli az 1581-es Jezsuita Akadémia alapítási időpontját. Mindezt teljes joggal teszik, hiszen az adott városban az volt az első egyetem. Ugyanakkor nem vitatható el az sem, hogy ezek az intézmények egykor a magyar felsőoktatás részei voltak, tehát minimum kettős kulturális örökséghez tartoznak. A sort természetesen folytatni lehetne, de jelen írásban csak a mai Magyarország felsőoktatási intézményeivel kívánok foglalkozni.

Az egyetemek alapítási évfordulóit viszonylag korán kezdték ünnepelni Európában. Már a 17–18. században megemlékeztek a kerek évfordulókról, emlékérmeket, más

¹ Ezek az alapítás időrendjében Bologna, Párizs, Oxford, Montpellier, Cambridge, Salamanca, Padova, Nápoly.

alkalmi tárgyakat kiadva. A 19. században azután szinte minden országban egyre fontosabbá vált az egyetemeknek, mint az adott ország tudományosságát szimbolizáló intézményeknek az ünneplése. Franciaországra ez nem volt igaz, mert a francia forradalom alatt 1783-ban minden korábbi francia egyetemet feloszlattak, és máig sem őrzik a folytonosságot az egykori klasszikus francia univerzitásokkal. Európa minden más országában az egyetemi jubileumok alkalmával az adott városban ünnepi felvonulásokat tartottak teljes ornátusban, emléklapokat, emlékérmeket adtak ki, s ami egyetemtörténeti szempontból sokkal fontosabb, megkezdtek a legrégebb egyetemi dokumentumok kiadását, és elkészültek az első egyetemtörténeti monográfiák is. A német nyelvterületről e szokások a 20. század elejére áterjedtek Közép-Európába is. Bécsben, Prágában, Krakóban megalakultak az első egyetemi levéltárak, hogy a több száz éves intézmények dokumentumait megőrizték és tudományosan feldolgozzák. Általában a nagyobb egyetemeken a 19–20. század fordulóján már létezett muzeális gyűjtemény, ami nem mindig volt kizárólag történeti jellegű, de biztosította, hogy az egyetemi klenódiumok, az egyetemi élet tárgyi emlékei megmaradjanak. Később ezekből a gyűjteményekből jöttek létre az Európában oly gyakori egyetemi múzeumok.

Jubileumnak eredeti értelmében csak az 50 vagy 100 éves fordulót és ezek többszörösét értjük,² de természetesen ma már előfordulnak más megemlékezések is. A nagy európai egyetemek csak ezeket a kerek évfordulókat fogadják el jubileumnak, és ettől eltérő eseményre nem küldenek üdvözlőt vagy delegációt. Mint említettem Magyarországon éppen a legrégebbi tudományegyetemek esetében érdekes szakmai kérdés, hogy hol és mit tekintünk alapításnak. Érdekes tehát e szempontból áttekinteni a hazai egyetemekkel kapcsolatos kérdéseket.

Elsőként csak érdekességként említem a veszprémi Pannon Egyetem esetét, amely idén 2024-ben ünnepelte 1949-es alapításának 75. évfordulóját. Az alkalomból a rektori köszöntőben utaltak arra, az egyetem *„abban a patinás iskolavárosban (alakult meg), ahol a Magyar Királyságban elsőként, 1233 és 1276 között már káptalani főiskola működött. Így tulajdonképpen az ország első egyetemének utódintézménye vagyunk.”*³ Egy 1276-os oklevél valóban azt tartalmazza, hogy Veszprémben egy a párizsihoz hasonló főiskola működött, de ez természetesen akkor sem volt teljesen igaz, másrészt az egyetem se vallja jogelődjének ezt az intézményt. Mégis érdekes, hogy még ekkora időtávolságban is igyekszik az egyetem a város tudományos múltjára hivatkozni.

Ennél sokkal érdekesebb a Pécsi Tudományegyetem esete. Pécsen közsismerten 1367-ben alapított egyetemet I. Lajos király, amely pápai megerősítést is nyert, azonban nem sokkal élte túl az uralkodót. A városban 1785 és 1802 között előbb királyi jogakadémia működött, majd 1831-ben püspöki joglíceum is alakult, amely a későbbi Pécsi Erzsébet Tudományegyetem Jogi Karának alapját képezte. A kérdés annál is inkább bonyolult, mert összefüggésben van a Pozsonyi Erzsébet Tudományegyetem Történetével. Pozsonyban 1777-től (pontosabban 1784-től, mert akkor költözött ide Nagyszombatból

² A jubileum szó a héber jóbel (szertartási kürt) szóból ered, amelyet 50 évenként szólaltattak meg, majd innen került át a latin nyelvbe iubilaeum formájában, ami hasonló időtávot jelent.

³ <https://75.uni-pannon.hu/> (letöltés: 2024. 11. 27.).

a jogakadémia) királyi jogakadémia létezett, amely folyamatosan működött 1914-ig, és itt is az 1912-ben alapított új Pozsonyi Egyetem Jogi Karának alapja lett. A Pozsonyi Tudományegyetem 1919-ben kénytelen volt elmenekülni az új csehszlovák államból és végül 1923-ban Pécsre kapott új székhelyet. Ezek után valóban nem könnyű megmondani, hogy mikor alakult a Pécsi Egyetem. 2017-ben joggal ünnepelték meg a pécsi felsőoktatás 650. évfordulóját és az ottani egyetemtörténeti kutatások erősségét is mutatja a magyar és angol nyelven megjelent kiváló összefoglaló munka.⁴ Az viszont kérdés, hogy mikortól számít folyamatosnak a pécsi egyetemi oktatás, hiszen lehetne választani 1831-et, a joglíceum alapítását, de 1912-t, a pozsonyi egyetemalapítást, vagy éppen 1923-at, a pécsi letelepedést, hogy a pozsonyi jogakadémia alapításáról ne is szóljak. Az egyetem mindenesetre az 1912-es és az 1923-as évfordulóról egyaránt megemlékezett. A jubileumok alkalmával Pécsre megjelentették a pécsi felsőoktatás valamenynyí intézményének hallgatói adattárát két kötetben 1782-től egészen 1923-ig. Pécsen egyébként két egyetemtörténeti múzeum is található. az egyik a régi középkori egyetem feltárt épületében, a másik a mai egyetemen. Érdemes megemlíteni, hogy Szlovákiában a mai Comenius Egyetem 1919-et tekintí alapításának és semmiféle közösséget nem vállal a korábbi pozsonyi magyar felsőoktatási intézményekkel.

Ugyancsak az érdekességek között említem meg az Óbudai Egyetem esetét. Óbudán Zsigmond király 1395-ben alapított egyetemet, amely szintén pápai jóváhagyást nyert, de legkésőbb 1417-ben már megszűnt. Ma az egyetem 2010-et tekintí alapítási évének, de mint az alapító szándéknyilatkozatban fogalmaznak,

„a jogelőd intézményekkel együtt 130 éves iparoktatási és 40 éves felsőoktatási múlttal [...] kezdeményezzük az első fővárosi egyetemenként Zsigmond király által 1395-ben alapított, majd 1410-ben újjáalapított egyetem hagyományait követve az Óbudai Egyetem néven való bejegyzést”.⁵

Mindenesetre itt is kérdés, hogy miért 2010-től számítják a felsőfokú képzés kezdetét?

Elkerülhetetlen foglalkozni a kolozsvári felsőoktatás kérdésével, hiszen ennek is vannak kapcsolatai a mai magyar felsőoktatással. Kolozsváron Báthori István mint lengyel király 1581-ben egyetemet alapított, amit elismert, de nem erősített meg a pápa, és mivel csak rövid ideig működött a jezsuita oktatási rend szerint, csupán a bölcsészeti karán volt oktatás. Megszakításokkal 1605-ig működött, és az újrakezdésre csak 1698-ban lett lehetőség. A kétkarú jezsuita egyetemet Mária Terézia 1776-tól négykarú állami egyetemmé fejlesztette, de II. József 1784-ben visszaminősítette joglíceummá, amely 1848-ig folyamatosan működött egy sebészeti intézettel (karral) együtt. A jogi képzés 1849 és 1863 között szünetelt, majd újrakezdődött, és ebből fejlődött ki 1872-ben az ország második tudományegyeteme, amelyet később Ferenc Józsefről neveztek el. A magyar

⁴ FEDELES Tamás és LENGVÁRI István és POLYÁK Petra és SCHMELCZER-Pohánka Éva, *A pécsi felsőoktatás évszázadai* (Pécs: Pécsi Tudományegyetem, 2017), 164.

⁵ GÁTI József és HORVÁTH Sándor és SZÖGI László, *Óbudai Egyetem* (Budapest: Óbudai Egyetem, 2010), 14.

egyetem 1919-ben menekülni kényszerült Romániából, és végül 1921-ben Szegeden telepedett le, és régi nevén működött. A második bécsi döntés után a szegedi Ferenc József Tudományegyetem visszatért Kolozsvárra, és helyette Szegeden megalakult a Horthy István Tudományegyetem, amely számos névváltoztatás után ma is működik. Kolozsváron az 1919-ben alapított román egyetem és a későbbi Bolyai Egyetem egyesüléséből létrejött Babeş-Bolyai Egyetem – ellentétben a szlovákokkal – nem utasítja el az egykori magyar egyetemmel való kapcsolatot, és 2022-ben komoly ünnepségeket tartottak az egyetem alapításának 150. évfordulóján. Új egyetemtörténeti kiállítás nyílt az Egyetemi Múzeumban, 2022. október 12–13-án 34 előadóval hatalmas egyetem-történeti konferenciát tartottak „Hagyomány és kiválóság: 150 éves magyar egyetemi oktatás Kolozsváron” címmel. Ebből az alkalomból több komoly egyetemtörténeti munka és forráskiadvány is megjelent, amelyeket e folyóirat hasábjain is ismertettünk.

A Szegedi Egyetem számára komoly kérdés volt, hogy múltját meddig vezetheti vissza, milyen kapcsolatban van a mindenképpen történelmi elődjének tekinthető kolozsvári felsőoktatással. Az ezredforduló körül ezzel kapcsolatban komoly vita bontakozott ki az egyetemen, hiszen lehetett volna 1581-ig is visszatekinteni, vagy csak 1872-ig, sőt szigorúan véve kizárólag 1921-ig, hiszen Szegedre akkor költözött az egyetem. A vita fokozatosan enyhült, és végül abba az irányba mozdult el, hogy a Szegedi Egyetemnek nem közvetlen jogelődje a kolozsvári jezsuita, majd állami felsőoktatás, de egyfajta szellemi elődjének és örökösének tekinti magát és ápolja e múlt emlékeit. Ennek jegyében született meg „*A Szegedi Egyetem és elődei története*” című könyvsorozat, amelyben eddig két kötet jelent meg a kolozsvári korszakról.⁶ Ezt a kettős identitást mutatta a Szegeden 2022. május 10-én tartott, „*Fejezetek a Szegedi Tudományegyetem történetéből 1872–1921*” című konferencia, amely logójában is viselte a 440. és a 100. évfordulóra való emlékeztetést. Ugyanerre utalt a 2022. november 9-én tartott, „*A jezsuita rend szerepe a kolozsvári egyetem kialakulásában és későbbi működésében*” című konferencia, amelynek előadásait az egyetem most induló *Felsőoktatástörténeti tanulmányok* sorozatában ki is adták.⁷

Ugyancsak Erdélyben ünnepelték meg az egykori gyulafehérvári Bethlen Kollégium 1622-ben történt megalapításának 400. évfordulóját. Igaz, az ünnepség Nagyenyeden zajlott a 2022. május 19–20-án tartott „*Az iskolák fölöttébb szükséges voltáról*” című konferencián, amelyen egyháztörténeti témák mellett tíz előadás is elhangzott az 1662-ben Nagyenyedre költöztetett református kollégium történetéről. Külön érdemes kiemelni, hogy a konferenciával egy időben Gyulafehérváron látványos és gazdag kiállítás nyílt meg a kollégiumra vonatkozó eredeti dokumentumokból, könyvekből és tárgyi emlékekből.

⁶ SZÖGI László és VARGA Júlia, *A Báthory Egyetemtől a Kolozsvári Tudományegyetemig 1581–1872* (Szeged: Szegedi Egyetemi Kiadó, 2011); *A kolozsvári egyetem története az alapítástól a szegedi újrakezdésig, 1872–1921*, főszerk. MARJANUCZ László, szerk. ANTAL Tamás – VAJDA Tamás (Szeged: Szegedi Egyetemi Kiadó, 2022).

⁷ *A jezsuiták szerepe a kolozsvári felsőoktatásban*, szerk. PÁL József, *Felsőoktatástörténeti tanulmányok* 1. (Szeged: Szegedi Egyetemi Kiadó, 2023).

Magyarország legrégibb, folyamatosan működő egyeteme az Eötvös Loránd Tudományegyetem, de ugyanezt mondhatja el magáról a Pázmány Péter Katolikus Egyetem is. Az 1635-ben alakult Nagyszombati Jezsuita Egyetem Bölcsészeti Karának jogutódja az ELTE, Teológiai Karának pedig a PPKE. Mellékesen a mai Szlovákiában, Nagyszombatban alakult új egyetemek egyike is az egykori jezsuita egyetem utódjának tartja magát. Az ELTE esetében nem is a székhelyváltozás (1777-ben Budára, majd 1784-ben Pestre költözött) okozott kérdéseket, hanem az állami egyetemmé válás. Nagyszombatban Kazy Ferenc még a 100. évfordulóra írta meg az egyetem történetét,⁸ sőt a 200. évfordulóra megtette ugyanezt Fejér György.⁹ Ugyanakkor az 1780-ban kiadott Mária Terézia-féle második alapítólevél, a „*Diploma Inaugurale*” dátuma volt tekinthető az állami egyetem alapításának. Ennek 100 évfordulóján, 1880-ban az egyetem újjáalapítását ünnepelték, és ekkor jelent meg először magyar nyelvű egyetem-történet, amely befejezetlenül maradt.¹⁰ Az első világháború után az egyetem felvette Pázmány Péter nevét, és az alapítás 300. évfordulóján, 1935-ben olyan ünnepséget rendeztek, amely sem addig, sem azóta nem volt Magyarországon.¹¹ Az elmúlt évtizedekben az ELTE 25 évenként megünnepelte alapítását, sokkal szerényebb körülmények között. Kérdés, mi történik majd 2035-ben, amikor az egyetem alapításának 400. évfordulója lesz. A PPKE 2022-ben alapításának 30. évfordulóját ünnepelte, de ez csak az 1992-es újjászervezésre vonatkozott.¹²

Szlovákiában, annak ellenére, hogy nem kapcsolják saját intézményeiket az egykori magyar felsőoktatási intézményekhez, mégis ápolják azok emlékét, hiszen az adott város múltjának letagadhatatlan része. Így ünnepelték meg Kassán 2007-ben az egykori Kassai Jezsuita Egyetem alapításának 350. évfordulóját, kiadva egy tudományos konferencia anyagát.¹³ Hasonló módon az Eperjesi Egyetem is konferenciával és kiadvánnyal emlékezett meg arról, hogy a városban 1667-ben egy evangélikus főiskola alapításával kezdődött meg a felsőoktatás. A 300. évfordulóra jelent meg egy ünnepi kötet.¹⁴ Eperjesen súlyt fektetnek arra, hogy az egykori magyar felsőoktatási intézmények forrásait is publikálják, így jelentették meg az összes eperjesi intézmény együttes hallgatói adattárát 1667-től 1918-ig két kötetben.

⁸ Franciscus KAZY, *Historia Universitatis Tyrnaviensis Societatis Jesu* (Tyrnaviae, 1735).

⁹ Georgius FEJÉR, *Historia Academiae Scientiarum Pazmaniae Archiepiscopalis ac M. Theresianae Regiae Literaria* (Budae, 1835).

¹⁰ PAULER Tivadar, *Magyar kir. Tudomány-Egyetem története. Első kötet* (Budapest, Egyetemi Nyomda, 1880) (csak 1806-ig).

¹¹ Erre vonatkozóan számos dokumentum található. Pl. SZÖGI László, *Az Eötvös Loránd Tudományegyetem története képekben* (Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem, 2010), 2015.

¹² Az ekkor megjelent mű: *Az emberibb jövőért. 30 éves a Pázmány Péter Katolikus Egyetem*, szerk. ELMER István (Budapest: Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 2022).

¹³ *350. výročie Košickej univerzity*, ed. Cyril HIŠEM and Štefan ELIAŠ and Daša Fedorková (Košice: Vydavateľstvo Michala Vaska, 2007).

¹⁴ Peter KÓNYA és Eduard LUKAČ és Jaroslav CORANIČ és Jan ŠAFIN, *350 Rokov Vysokého Školstva v Prešove* (Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2018).

A történelmi Magyarország legrégebbi szakfőiskolája az 1735-ben Selmecbányán alapított Bányatisztképző Iskola volt, amelyet 1762 és 1770 között Bányászati és Kohászati Akadémiává szerveztek át, olyan laboratóriumi képzéssel, hogy az példa volt Franciaországban az École polytechnique alapításánál. Az összbirodalmi jellegű selmeci akadémia 1850-ig egyedülként képzett ilyen szakembereket a Habsburg Birodalom számára. A kiegyezés után az intézmény a magyar kormány irányítása alá került és fejlődött tovább, bár a századforduló után egyre-másra születtek tervek az intézmény áthelyezésére egy központibb fekvésű városba. A kérdést a történelem oldotta meg, 1918 végén az akadémiának is menekülnie kellett Magyarországra, ahol végül is Sopronban kapott helyett. 1949-ben a kommunista diktatúra kezdetén a bányászati képzést Miskolcra tették át, szovjet mintára szakegyetemeket létrehozva.¹⁵ A mai Miskolci Egyetem címerében viseli az 1735-ös évszámot, ugyanakkor alapítási évének 1949-et tekint, ami azért ellentmondás, mert itt valóban van jogfolytonosság az egykori Selmecbányai Akadémiával. Ezt az ellentmondást láthatólag máig sem sikerült feloldani, miközben Miskolcon komoly egyetemtörténeti munkák is keletkeztek az elmúlt évtizedekben.¹⁶

Nem kérdéses a mai Semmelweis Egyetem alapításának időpontja. Az egykori Nagyszombati Egyetemen 1769-ben alapították meg az Orvostudományi Kart, amely az egyetemmel együtt Budára, majd Pestre költözött, és így működött 1951-ig, amikor szintén szovjet mintára elkülönítették a Tudományegyetemtől, létrehozva az önálló Budapesti, majd 1969-től Semmelweis Orvostudományi Egyetemet. Érdeemes megjegyezni, hogy míg a vidéki orvostudományi karok a kétezres években visszatértek az anyaintézményekbe, ez Budapesten nem történt meg, így az intézmény 2019-ben alapításának 250. évfordulóját ünnepelte. A méltó ünneplés több kiadvány megjelentetését is jelentette.¹⁷ Hasonló címmel pedig impozáns kiállítás is látható volt a Semmelweis Orvostörténeti Múzeumban 2020 szeptemberétől.

Az egri felsőoktatás 1704-ben kezdődött, amikor az első püspöki szeminárium megalakult a városban. 1740-ben kezdődött meg a jogi képzés, majd ez Eszterházy Károly idején bölcsészeti, sőt rövid időre orvosi képzéssel is kiegészült. A híres líceumi épület 1774-ben készült el. Itt is igen nehéz megállapítani az alapítás időpontját, és a mai Eszterházy Károly Katolikus Egyetem úgy döntött, hogy a Líceum megnyitásához, 1774-hez köti az alapítás dátumát. Ennek jegyében ünnepelték az alapítás 250. évfordulóját 2024. november 5-én nagyszabású rendezvény keretében. A teljes magyar katolikus klérus vezetői megjelentek az ünnepi szertartáson. Intézménytörténeti kiállítást nyitottak a Líceumban, történeti konferenciát tartottak *„Egyházi felsőoktatás a 18. századi Magyarországon”* címmel, amelyen jeles történészek kilenc előadása hangzott el.

¹⁵ Az intézmény neve kezdetben Nehézipari Műszaki Egyetem lett, 1952-ben Rákosi Mátyás Nehézipari Műszaki Egyetem, 1953-ban visszaállt a korábbi elnevezés, majd 1990-től lett Miskolci Egyetem.

¹⁶ *Selmectől Miskolcig 1735–1985. A magyarországi műszaki felsőoktatás megindulásának 250. évfordulójára*, szerk. ZSÁMBOKI László (Miskolc: Nehézipari Műszaki Egyetem, 1989).

¹⁷ *Oktatás, hagyomány, innováció. A Semmelweis Egyetem 250 éve*, főszerk. SÓTONYI Péter, szerk. MOLNÁR László (Budapest: Semmelweis Kiadó, 2021).

Az alkalomból egy szépen illusztrált történeti összefoglalás is megjelent¹⁸, valamint két kötetben kiadták az egri felsőoktatás intézményeinek hallgatói adattárát 1713-tól 1918-ig. Egy rendkívül érdekes kezdeményezés is történt, a jubileum alkalmából az egri Gárdonyi Géza színházban mutatták be az „Örökség” című színdarabot, amely Eszterházy Károlynak az egyetem létesítése érdekében folytatott küzdelmeit mutatja be. E sorok írója igen sok egyetemi jubileumi rendezvényen vett már részt, de talán elfoglaltság nélkül mondhatja, hogy ez a színházi előadás, ami nélkülözte az ünnepi pátoszt, és modern formában nagyon élvezhetővé tette mondandóját, még sohasem volt látható.

Időrendben talán nem a győri Széchenyi István Egyetemről kellene most írni, hiszen alapítási évének 1968-at jelzi honlapján. Ugyanakkor az elmúlt két évtized számtalan átszervezése során olyan intézmények kerültek a szervezetébe, amelyek vagy amelyek elődei sokkal régebben keletkeztek. Maguk is leírják, hogy Győrben már 1718-tól volt szeminárium, majd Jezsuita Akadémia, 1775-től tanítóképző, 1776-tól királyi jogakadémia, amely megszakításokkal 1892-ig működött, nem beszélve a most idetartozó, 1818-ban alapított és folyamatosan működő Magyaróvári Gazdasági Akadémiáról. Ezek után egyetemtörténész legyen a talpán, aki megmondja, mikor alakult a Győri Egyetem. Én személy szerint 1776-ra szavaznék, hiszen Győrben most is van jogászképzés, és az említett királyi jogakadémia bizonyosan felsőfokú tanintézet volt. Ha ez igaz lenne, akkor az intézmény 2026-ban ünnepelhetné 250. évfordulóját. Ez persze csupán szubjektív vélemény. Egyébként a jelenleg karként működő mosonmagyaróvári tanintézet 2018-ban ünnepelte alapításának 200. évfordulóját, és bátran elmondhatjuk, hogy Óváron mindig magas színvonalon őrizték az egyetemi hagyományokat. A várban impozáns egyetemtörténeti múzeum működik, és színvonalas köteteket is megjelentettek.¹⁹

A szakegyetemek közül Selmecbánya után a második legrégebbi a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, rövidebben a Műegyetem. Ennek egyik jogelődje az 1782-ben létesített *Institutum Geometrico Hydrotechnikum*, vagy magyarul Mérnöki Intézet, amely a Pesti Egyetem Bölcsészeti Karán belül képzett 1850-ig földmérő és vízépítő mérnököket. Másik, bár nem felsőfokú elődje az 1846-ban alapított József Ipartanoda, amelyből fejlődött ki 1857-re a Budai, majd Pesti *Polytechnikum*, azaz a Műegyetem. Ez az intézmény hivatalosan 1871-ben kapta meg az egyetemi rangot, majd a századfordulón már a doktoráltatás jogát is. Nem véletlen, hogy a többszörös változások miatt itt is volt némi zavar az intézmény jubileumai kérdésében. 1971-ben megünnepelték a Műegyetem alapításának 100. évfordulóját, majd 1982-ben a 200. évfordulóját. Tulaj-

¹⁸ BARTÓK Béla és MAKAI János és NAGY Andor, *Az egri Líceum a magyar oktatás történetében* (Eger: Líceum Kiadó, 2024).

¹⁹ TENK Antal, *Dicső múltunk I. A Magyaróvári Gazdasági Akadémia XIX. századi fénykorszaka és nagy tanári kara (1818–1918), II. A magyaróvári agrárfelsőoktatás második száz éve. A nagy átalakulások évszázada (1918–2018), III. A Magyaróvári Gazdasági Akadémia szerepe mezőgazdaságunk 200 éves fejlődésében (1818–2018)* (Mosonmagyaróvár: Tarandus Kiadó, 2017, 2018, 2020).

donképpen mind a kettő jogos volt, csak más-más eseményhez kapcsolódott és külső szemlélőnek furcsának tűnhetett. Ma már egyértelműen az 1782-es alapítás az elfogadott, így 2032-ben lesz a Műegyetem 250 éves. Sajnálatos, hogy a magyar felsőoktatás e kiemelten fontos intézményének történetéről csak igen régi munkák állnak rendelkezésre, de talán van idő egy levéltári anyagokon alapuló részletes tudományos monográfia elkészítésére. Ehhez a források rendelkezésre állnak.

Az Állatorvostudományi Egyetem esete viszonylag egyszerű. Az első ilyen intézet 1787-ben alakult a Pesti Egyetem Orvostudományi Karán, ezt 1851-ben elcsatolták az egyetemtől, majd rendkívül gyors fejlődés után már 1899-ben főiskolai rangot nyert. Az elmúlt évszázadban számtalan átszervezés történt, de ma is az első időponthoz köti alapítását, és így ünnepelte meg 1987-ben 200. évfordulóját.²⁰ Az egyetemen muzeális gyűjtemény és levéltár egyaránt működik.

A mai nevén Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem esetében a kutató valóban zavarban van. A magyar agrár-felsőoktatásnak annyi intézménye és annyi változása volt, hogy annak felsorolására itt nem vállalkozhatunk. Az egyetem honlapján ez a mondat olvasható: „A gödöllői felsőoktatás közvetlen gyökerei az első önálló Magyar Agrártudományi Egyetem 1945-ös létesítéséig nyúlnak vissza.”²¹ Ez félig igaz, de Gödöllőre később került az egyetem, s mint a közelmúltban megjelent kötetben²² ezt le is írták, a Pesti Egyetemen már 1777-ben oktattak mezőgazdaságtant. A mai egyetemhez tartozik Keszthely, az 1797-ben alapított Georgikon városa, és 1920-tól Budapesten volt már egyetemi rangú Mezőgazdasági szakosztály, amelyik több átszervezésen keresztül, de folyamatosan működött a Gödöllőre kerülésig. Valószínűleg ez a rendkívül összetett múlt akadályozza, hogy az egyetem sem határozta meg alapításának időpontját, és úgy gondolom, hogy ezt az egyetem vezetésének kell megtennie. Az azonban bizonyos, hogy 1945-nél jóval régebbi az intézmény.

Sokkal egyszerűbb a mai Soproni Egyetem esete. Selmecbányán ugyan már kezdetől oktatták az erdészeti ismereteket, de önálló Erdészeti Akadémia csak 1806-ban alakult meg, amely később egyesült a Bányászati Akadémiával, és együtt menekültek el 1918-ban Sopronba, amely ma is helyet ad az intézménynek. Sopronban tiszteletre méltóan őrzik és ápolják az egyetemi hagyományokat, így ünnepelték meg 2008-ban 200 éves fennállásukat. Az egyik legkiválóbb egyetemtörténeti monográfia készült el ebből az alkalomból.²³

A Károli Gáspár Református Egyetem 1993-ban alakult meg, de mai fakultásainak sokkal régebbi elődei vannak. A mostani alapítás 30. évfordulójára egy olyan kiadványt

²⁰ 200 éves a magyar állatorvosi felsőoktatás, szerk. HOLLÓ Ferenc (Budapest: Mezőgazdasági Könyvkiadó, 1987).

²¹ <https://uni-mate.hu/az-egyetem-tortenete>. Letöltés időpontja: 2024. november 29.

²² A Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem képes krónikája, szerk. BALÁZS Gusztáv (Gödöllő: Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, 2022).

²³ Az erdészeti felsőoktatás 200 éve. I–III. I. kötet. Történeti áttekintés, II. kötet. Diszciplínák oktatásának története, III. kötet. Adattár (rektorok, dékánok, végzettek, doktorok, habilitáltak, kitüntetettek, tantervek) (Sopron: NymE Erdőmérnöki Kar, 2008).

tettek közzé, amely nagyon jó forrás a rendszerváltás utáni egyetemalapítás folyamataira.²⁴ A Pesti Református Teológiai Akadémia mint közvetlen jogelő 1855-ben jött létre, és az egyetem honlapján is ez a dátum szerepel. 2005-ben ennek 150. évfordulóját meg is ünnepelték, és egy történeti összefoglalót is kiadtak.²⁵ Ugyanakkor hozzá kell tennünk, hogy az egykori Kecskeméti Református Jogakadémiát is elődjének tekintik az egyetem, amelyről könyvet is adtak ki.²⁶ Ennek az akadémiának a kezdete azonban 1875-nél korábbra nyúlik vissza, legalább 1840-ig, de más vélemények szerint 1831-ig.²⁷

A 2011-ben alapított Nemzeti Közszerológati Egyetem honlapján a következő olvasható:

„A Nemzeti Közszerológati Egyetem [...] felsőoktatási intézmény, mely a magyar katonai felsőoktatás legmagasabb képzési szintjét nyújtó intézményének, a Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémiának az utódja, s annak örökségét kívánja ápolni és tovább vinni.”²⁸

Ebben az esetben a Ludovika Akadémia 1872-es megnyitását veszik alapítási évnek, és ehhez kell az évfordulókat igazítani. Egyébként az egyetemen éppen 2022-ben egy attrakív és gazdag egyetemtörténeti kiállítást nyitottak meg, valamint egy kötet is elkészült.²⁹

A hazai művészeti egyetemek alapításával kapcsolatban közmegegyezés van. A Színház- és Filmművészeti Egyetem elődjét 1865-ben, a Magyar Képzőművészeti Egyetem elődjét 1871-ben alapították, így mindkettőnek a közelmúltban volt a 150. évfordulója. A művészeti jellegből adódóan ezeknél az intézményeknél is megünnepelték a jubileumokat, de a súly nem az intézmények történetére, inkább a művészeti tevékenységre esett. Egyébként mindkét intézményben korábban készültek történeti összefoglalók, a színművészet esetében a 140. évfordulóra,³⁰ a képzőművészet esetében pedig az évfordulókra való tekintet nélkül.³¹ A Képzőművészeti Egyetemen működik levéltár, így a források biztonságban vannak, a Színház- és Filmművészeti Egyetemen még nem.

Részben hasonló a helyzet a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen, valamint a Moholy-Nagy Művészeti Egyetemen. A Zeneakadémia 1875-ben, az Iparművészeti Iskola 1880-ban

²⁴ Károli 30. 1993–2003. 30 év a református felsőoktatás szolgálatában, szerk. Kiss Réka és LÁNYI Gábor (Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem, 2023).

²⁵ A Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Karának története 1855–2005. szerk. LADÁNYI Sándor (Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar, 2005).

²⁶ HOMICSKÓ Árpád Olivér és NÁNÁSI László és STIPTA István és TÖRŐ Csaba Attila, *A Kecskeméti Református Jogakadémia története 1875–1949* (Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2019).

²⁷ Lásd MÉSZÁROS István, *A magyar nevelés- és iskolatörténet kronológiája 996–1996* (Budapest: Gulliver Könyvkiadó, 1996), 39.

²⁸ <https://www.uni-nke.hu/> Letöltés időpontja: 2024. november 29.

²⁹ NÉGYESI Lajos, *Ludovika: A hely szelleme és története* (Budapest: Ludovika Egyetemi Kiadó, 2021).

³⁰ NÁNAY István, *Tanodától egyetemig. Az intézményes magyar színház- és filmművészeti képzés száznegyven éve* (Budapest: Színház- és Filmművészeti Egyetem, 2005).

³¹ *A Mintarajztanodától a Képzőművészeti Főiskoláig, 1871–1921.* szerk. BLASKÓNÉ MAJKO Katalin és SZÓKE Annamária (Budapest: Magyar Képzőművészeti Egyetem, 2002); *Reformok évtizede. Képzőművészeti Főiskola 1920–1932*, szerk. KOPÓCSY Anna (Budapest: Magyar Képzőművészeti Egyetem, 2013).

alakult, mindkettő hamarosan alapításának 150. évfordulójához érkezik. A Zeneakadémián a szerencsésen megmaradt iratokat rendezték, de levéltára még nincs. A Zeneakadémia történetéről egyelőre korábbi évfordulókról állnak rendelkezésre összefoglaló munkák.³² A Moholy-Nagy Művészeti Egyetem levéltárában megvannak az intézmény történetére vonatkozó dokumentumok, de az elkészült történeti munkák itt nem voltak meghatározott évfordulókhoz kötve.³³

Viszonylag új a Debreceni Egyetem, ha a Református Kollégiumtól elkülönítve vizsgáljuk történetét. Az új egyetemet 1912-ben alapították, és ennek centenáriumát szépen ünnepelte az egyetem. A centenárium alkalmával fontos munkákat is megjelentettek,³⁴ amelyek még értékesebbek lehetnének, ha a hiányzó egyetemi levéltár anyagait is fel tudnák használni a szerzők. Debrecen esetében meg kell említeni azt a tényt, hogy a mai egyetemet alkotó egyik kar jóval korábban alakult, hiszen a mai Mezőgazdaság-, Élelmiszer tudományi és Környezetgazdálkodási Kar jogelődje 1868-ban jött létre. Ennek 2018-ban volt a 150. évfordulója, amit meg is ünnepeltek, de kiadványt erről már 10 évvel korábban kiadtak.³⁵

A mai nevén Budapesti Corvinus Egyetem a hazai közgazdász képzés legrégebbi intézménye. A legkorábbi e körbe tartozó intézmény már 1763-ban létrejött Szencen a piaristák vezette *Collegium Oeconomicum*. Ezután számos intézmény tekinthető a mai egyetem jogelődjének, többek között a Keleti Kereskedelmi Akadémia 1899-től, amelyből nőtt ki a kar nevet viselő, de mégis önálló Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetemi Közgazdaságtudományi Kar, amely évtizedes küzdelem után 1920-ban nyílt meg. A mai egyetem végül úgy döntött – véleményem szerint helyesen –, hogy eddig az időpontig vezeti vissza történetét. A centenáriumra egy rendkívül példamutató kiadvány látott napvilágot.³⁶ Ezt azért is érdemes kiemelni, mert a könyv több szerző összefogásával, az eredeti források felhasználásával öt esztendő alatt készült el. Az az igazság, hogy tudományos igényű összefoglalót csak ilyen formában lehet ma már elkészíteni.

³² *A Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola 100 éve. Dokumentumok, tanulmányok, emlékezések*, szerk. UJFALUSSY József (Budapest: Zeneműkiadó Vállalat, 1977); *Nagy tanárok, híres tanítványok. 125 éves a Zeneakadémia*, szerk. GÁDOR Ágnes és SZIRÁNYI Gábor (Budapest: Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, 2000).

³³ *Dokumentumok a Magyar Iparművészeti Főiskola életéből 1945–83*, szerk. BODOR Ferenc (Budapest: Magyar Iparművészeti Főiskola, 1983); CSIPES Antal, *A tanodától az egyetemig. A Moholy-Nagy Művészeti Egyetem története 1880–2020* (Budapest: szerzői kiadás, 2020).

³⁴ *A Debreceni Egyetem története 1912–2012*, szerk. OROSZ István – ifj. BARTA János (Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó, 2012); *A Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karjának története I–II.*, szerk. PAPP Klára (Debrecen: Debreceni Egyetem BTK, 2014, 2015); MUDRÁK József, *A Debreceni Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karjának története (1914–1949)* (Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó, 2012).

³⁵ *140 éves a debreceni gazdasági és agrár-felsőoktatás 1868–2008*, szerk. FÜRJNÉ RÁDI Katalin (Debrecen: DE AMTC, 2008). Egy részletes modern feldolgozás még várat magára.

³⁶ *A Budapesti Corvinus Egyetem és elődintézményei története a kezdetektől 2020-ig*, szerk. SZÉCSÉNYI András és ZSIDI Vilmos (Budapest: Akadémiai Kiadó, 2021).

A Magyar Testnevelési Egyetem esetében nincs gond az alapítás időpontjával. A Testnevelési Főiskola 1925-ben jött létre, így 2025-ben lesz 100 esztendő. Mivel az intézményben megmaradtak az eredeti források és levéltár is működik, ennek alapján elkészíthető lesz az intézmény története.

Végezetül szólnom kell még az eddig nem említett protestáns és zsidó hittudományi egyetemekről. A protestáns egyetemek esetében az alapítást az adott város első nem katolikus iskolájának megnyitásához kötik, így Sárospatakon és Pápán 1531-hez, Debrecenben 1538-hoz, míg az evangélikus Hittudományi Egyetem esetében a Sopron városában 1557-ben megnyílt iskolához. A református történetírás mind Magyarországon, mind Erélyben mindig nagy gondot fordított az egyes kollégiumok történetének megírására, sőt a diáknévsorok kiadására is. A sárospataki, pápai és debreceni ilyen közleményeket felsorolni külön bibliográfia kellene, ezért felmentve érzem magam ennek közlésétől. Az evangélikusok esetében 1923-tól 1950-ig működött Sopronban a pécsi Erzsébet Tudományegyetem Evangélikus Hittudományi Kara, amelyet 1950-ben leválasztottak az egyetemről, majd egy év múlva Budapestre költöztették, ahol ma is működik.³⁷

A magyar zsidóság neológ irányzata 1877-ben nyitotta meg Budapesten az Országos Rabbiképző Intézetet, amely Közép-Európa egyik legnevesebb ilyen intézményévé vált és azóta is működik Országos Rabbiképző – Zsidó Egyetem néven. Az egyetem centenáriuma angol és héber nyelven már megjelent egy kötet.³⁸ Reméljük, hogy a közelgő 150 éves évfordulóra egy magyar nyelvű monográfia is fog készülni az intézmény történetéről.

A fentiekben azokra a sajátos helyzetekre kívántam utalni, ami a 20–21. századi elképesztően sok változásban a magyar felsőoktatásban kialakult. Egy egyetem identitásának szerves része a múltja is. Nem véletlen, hogy a világon mindenütt az intézmények keresik legkorábbi jogelődjeiket, és ahhoz igyekeznek igazítani saját évfordulóikat.³⁹ Ilyen kérdések a magyar felsőoktatásban is felmerülnek, és remélhető, hogy ha egyszer az átszervezések időszaka befejeződik, vagy mértéke csökken, akkor a magyar egyetemek is pontosan elhelyezik magukat a hazai felsőoktatás történetében.

³⁷ Itt csak a kar történetére utalok: Kiss Jenő, *Visszapillantás a Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem Evangélikus Hittudományi Karának húszéves történetére 1923–1943* (Pécs: Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda, 1943).

³⁸ *The Rabbinical Seminary of Budapest 1877–1977. A Centennial Volume*, ed. Moshe CARMILLY-WEINBERGER (New York: Sepher-Hermon Press, 1986).

³⁹ Csak egy példát megemlítve, a leghíresebb spanyol egyetem, a salamancai 1953-ban ünnepelte fennállásának 700. évfordulóját, majd 2018-ban már 800. évfordulóját, mert más dokumentumhoz igazította az évfordulót.